

Posudek na práci Libora Lukáška
Visegrádská skupina jako významný středoevropský fenomén

Disertační práce Libora Lukáška, soustředěná na genezi a rozvoj visegrádské spolupráce, je pokusem o ucelený popis a vysvětlení dynamiky tohoto regionálního seskupení, které poprvé v moderních dějinách střední Evropy nadlouho, a jak se zdá, také poměrně trvale spojilo čtyři státy, jejichž dosavadní sousedská bilance není prostá různých šrámů.

Práce sleduje visegrádskou skupinu pod úhlem pohledu České republiky a jejího postavení a zájmu existovat v této skupině. Odpovídá tomu pramenná základna, zahrnující základní dokumenty převážně české provenience (s. 11), nicméně bohatá sekundární literatura je dostačující na to, aby autor na jejím základě mohl zvládnout Visegrádskou skupinu jako celek. Visegrád je fenoménem relativně mladým a „svou“ literaturu stále ještě nemá v takovém rozsahu jako ostatní zaběhlá témata.

Práce je rozdělena na čtyři části, z nichž první je věnována vysvětlení metodologické kostry práce a charakteristice pramenů a literatury, druhá se věnuje situaci ve střední Evropě po rozpadu místních komunistických režimů, třetí sleduje vlastní vývoj Visegrádské skupiny od jejího založení po vstup všech čtyř členských zemí do Evropské unie a poslední pak vyhodnocuje, jak skupina byla schopná naplňovat ty strategické cíle, kvůli nimž byla založena.

V oblasti metodologie je obtížné najít přístup, který by se takovým seskupením zabýval jako takovým a autor musel hledat svou vlastní cestu, která určitě nebyla jednoduchá. Dosud velmi chabá institucionální bilance (jedinou fungující institucí skupiny je v podstatě podpůrný stipendijní a grantový Visegrádský fond), fakt, že Visegrád má za sebou relativně dlouhé stádium klinické smrti mezi léty 1993-1998, a konečně i stále pohyblivé ukotvování visegrádské agendy v aparátech národních zahraničních politik, to vše poměrně výrazně ztěžuje využití škol a přístupů, které nabízí sociální vědní oblast; nasvědčuje tomu, koneckonců, i charakter dosavadní literatury, která rozhodně velkou teorií nekvete.

Mnohem více záleží na schopnosti tvořit metodologii, abych tak řekl, „po cestě“, během práce s materiálem. Materiál je v případě tohoto tématu prvkem klíčovým a je dobře, že jádro práce je založeno na solidním empirickém deskriptivně-analytickém pojetí, které vytváří nutný a minimální předpoklad jakékoliv další reflexe. Tento metodologický minimalismus má svůj význam a chrání autora před tím, aby práci rituálně uvedl nějakými těmi „klasiky“, z nichž pak ovšem nic nepoužije. Neznamená to samozřejmě, že by téma nebylo zpracovatelné mnoha jinými metodami; nabízí se samozřejmě historiografie, nabízí se také některá z variant (neo)konstruktivistických, ale šlo by povýtce o metody diskurzivní, které by zase vyžadovaly poměrně pečlivou komparativní, sémanticky pojatou práci analyzující například verbalizaci národního zájmu ve visegrádské konstrukci, využívání Visegrádu jako kontrastní plochy, na níž se promítá idealizovaný obraz vlastní země atp.

Jelikož těžiště práce spočívá v poznání toho, zda a jak skupina plní svůj vlastní strategický program, který má úzkou a velmi praktickou vazbu na zahraničněpolitickou agendu té které země, autor si vybral metodu založenou na realistické metodě, s jejíž pomocí sleduje nadstátní úroveň (Visegrádská skupina jako regionálně-integrační seskupení) a státní úroveň (členské země Visegrádské skupiny a jejich podíl na ní). Tím jsou stanoveny vstupní parametry tématu.

Vlastní struktura práce je založena na v zásadě chronologicko-věcném členění, v jehož rámci autor jednak ukazuje vývojovou linii skupiny, jednak ukazuje, jak se v čase mění původní strategické priority v závislosti na vztazích uvnitř skupiny i v měnícím se vnějším prostředí a jak se tyto priority potýkají s dalšími, čistě národními prioritami. Často tu dochází k zajímavé duplikaci, kdy některá prioritata (jasně viditelné je to v případě „námluv“ s NATO nebo v případě soupeření o to, kdo bude ve střední Evropě „šéfem“ dovnitř i navenek), původně definovaná jako „visegrádská“, je vytlačovaná

sama sebou v čistě „národním“ balení a vice versa, když se hodí visegrádský střih, opustí se národní rétorika a vystavuje se samozřejmá lehkost integrace.

V závěru práce autor dospívá ke dvěma spojeným tvrzením:

1. Visegrád je regionální struktura konzultačního charakteru, založena na kompromisu vnitřních a vnějších limitů, srovnatelná s KBSE
2. Původní strategické cíle Visegrádu byly naplněny jen ve dvou oblastech, a to bezpečnostní stabilizací středoevropského regionu a koordinací vstupu do NATO, zatímco ve třetí oblasti, zahrnující koordinaci vstupu do EU, k naplnění cíle nedošlo a ani v současnosti není spolupráce v rámci EU nikterak závratná.

V prvním ohledu bych souhlasil pouze s prostředním tvrzením, tj. Visegrád jako kompromis vnitřních a vnějších sil, u dalších mám pochybnost, je-li srovnání zcela na místě (nebylo-li myšleno jako ilustrační analogie). V případě konzultačního charakteru nesedí skutečnost, že členské státy v určitých obdobích příliš (některé vůbec) nekonzultovaly, resp. občas se snažily (markantní je Polsko) používat Visegrád jako nástroj dosahování regionální převahy, čili úroveň konzultačního sdružení byla buď nenaplněna nebo naopak překročena, na každý pád však byla minimálně rozkolísaná. V případě KBSE si myslím, že obě „organizace“ se podstatně liší, a to historicky (KBSE je produkt helsinské fáze studené války, Visegrád vzešel z problémů, které nastaly po jejím ukončení), institucionálně (KBSE disponuje relativně bohatou a funkční institucionální kostrou, Visegrád má jen svůj fond), vlivem (KBSE je ukotvena myslím že v článku 8 Charty OSN, Visegrád má svou zakládací deklaraci), a zejména rozpočtem (KBSE má na rok 2007 schválený rozpočet ve výši cca 168 milionů euro, zatímco visegrádský fond má ročně přiklepnuto cca 5 milionů euro).

Ve druhém ohledu navrhuji trochu jiný pohled, a to ten, že spíše než 2 úspěchy plus + 1 neúspěch bych viděl průběžně klesající intenzitu zájmu na plnění původních cílů od regionální stabilizace (vynucená okolnostmi a bez vnější asistence, nepočítáme-li verbální podporu západních států založenou na naději, že se tím vyřeší problém jak dotyčné státy nepřijmout zatím nikam) přes vstup do NATO (zčásti neúspěch, protože tři země byly přijaty na základě vnějšího rozhodnutí, nikoliv koordinace, zčásti úspěch, když se podařilo prosadit Slovensko) až po vstup do EU (rozhodnutí čistě vnější, již před vstupem bylo jasné, že se dotyčné země budou, jak se později potvrdilo, v řadě ohledů lišit). Domnívám se, že Visegrád tu jistou roli sehrál, ale byl v tom nevinně, protože rozhodovalo regionální měřítko jako takové a role regionu v kontextu a percepci bezpečnostní a posléze i unijní politiky.

Nicméně tyto pasáže považuji spíše za předmět diskuse při vlastní obhajobě a stavím je vůči autorovi práce jako výzvu, nikoliv jako kritiku; myslím také, že za vysvětlení by stálo to, proč i v době několikaletého umrtvení Visegrádu a celkově nepřiliš valné úrovni některých bilaterálních vztahů uvnitř skupiny nedošlo k jeho zrušení. Z připomínek technického rázu jen doporučuji (pro futuro), aby autor v bibliografii odděloval v položce periodika skutečně odborné tituly od denního tisku či týdeníků.

Text podle mého mínění splňuje předpoklady kladené na disertaci. Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí.

V Praze dne 19.6.2007

Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.